

Research Paper

مقاله پژوهشی

Pipe Failure Prediction Using Weighted Logistic Regression for Managing Imbalanced and Recurring Events (Case Study: District 2 of Tehran)

پیش‌بینی شکست لوله‌ها با مدل رگرسیون لجستیک وزن‌دار برای مدیریت داده‌های نامتعادل و رویدادهای مکرر (مطالعه موردی: منطقه ۲ شهری تهران)

Mohsen Sattari¹ and Homayoun Motiee^{2*}

محسن ستاری^۱ و همایون مطیعی^{۲*}

1- Ph.D. Candidate, Civil, Water and Environmental Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

۱- دانشجوی دکتری، دانشکده عمران، آب و محیط‌زیست، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

2- Associate Professor, Civil, Water and Environmental Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

۲- دانشیار، دانشکده عمران، آب و محیط‌زیست، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

*Corresponding author, Email: h_motiei@sbu.ac.ir

*نویسنده مسئول، ایمیل: h_motiei@sbu.ac.ir

Received: 20/11/2025

Revised: 08/06/2026

Accepted: 22/06/2026

© IWWA

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۹

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۵/۰۳/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

© انجمن آب و فاضلاب ایران

Abstract

چکیده

Predicting pipe failures in water distribution networks is crucial for transitioning from reactive maintenance to proactive management. However, developing accurate predictive models faces challenges posed by imbalanced data (failures vs. non-failures) and the recurring nature of these events, which are often overlooked. This research addresses these challenges by developing a weighted logistic regression model, a machine learning technique. The study utilized 12 years of real-world pipe failure data from the water distribution network of District 2 in Tehran. The data were randomly split into two subsets: 70% for training and 30% for validation, to verify the model's performance on unseen data. The model's performance was evaluated using the Receiver Operating Characteristic (ROC) curve. Results demonstrated high predictive power with an Area Under the Curve (AUC) of 0.88 on the validation set. Pipe length was identified as the most significant predictor, with an odds ratio of 1.02. A negative coefficient for pipe age (-0.104) was a key finding, attributed to survivor bias stemming from premature failures due to improper installation. This model can serve as a reliable tool for water utilities to prioritize pipe inspections and replacements, emphasizing the critical role of installation quality alongside the pipe's physical characteristics.

پیش‌بینی شکست لوله‌ها در شبکه‌های توزیع آب، برای گذار از نگهداری واکنشی به مدیریت پیشگیرانه، ضروری است. اما توسعه مدل‌های پیش‌بینی دقیق با چالش‌های داده‌های نامتعادل (شکست و عدم شکست) و ماهیت تکرارشونده آن‌ها مواجه است که اغلب نادیده گرفته می‌شوند. این پژوهش با توسعه یک مدل رگرسیون لجستیک وزن‌دار به‌عنوان یک تکنیک یادگیری ماشین، به این چالش‌ها پاسخ می‌دهد. در تحقیق حاضر از داده‌های واقعی شکست لوله‌ها در شبکه توزیع آب منطقه ۲ شهری تهران به مدت ۱۲ سال استفاده شد. داده‌ها به صورت تصادفی به دو زیرمجموعه ۷۰٪ برای آموزش و ۳۰٪ برای اعتبارسنجی تقسیم شد تا عملکرد مدل بر روی داده‌های دیده‌نشده، صحت‌سنجی شود. برای ارزیابی مدل از منحنی مشخصه عملکرد استفاده و مدل با مساحت زیر نمودار برابر ۰/۸۸ در مجموعه اعتبارسنجی، قدرت پیش‌بینی بالایی را از خود نشان داد. طول لوله با نسبت شانس ۱/۰۲ مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده شناسایی شد. ضریب منفی سن لوله (-۰/۱۰۴) یک یافته کلیدی بود که به سوگیری بازماندگان ناشی از شکست‌های زود هنگام به دلیل نصب نامناسب، نسبت داده شد. این مدل می‌تواند ابزاری قابل اعتماد برای شرکت‌های آب برای اولویت‌بندی بازرسی و جایگزینی لوله‌ها بوده و بر نقش حیاتی کیفیت نصب در کنار ویژگی‌های فیزیکی لوله، تأکید دارد.

Keywords: Pipe Failure, Water Distribution Network, Machine Learning, Imbalanced Data, Recurrent Events.

کلمات کلیدی: شکست لوله، شبکه توزیع آب، یادگیری ماشین، داده‌های نامتعادل، رویدادهای تکرارشونده.

پتانسیل یادگیری و بهبود مداوم بر اساس داده‌های بازخورد است (Wang et al., 2022).

چندین مدل پیش‌بینی (فیزیکی و آماری) در طول دهه‌های گذشته برای پیش‌بینی نرخ شکست و تخریب خطوط لوله آب توسعه داده شده‌اند. مدل‌های فیزیکی برای یافتن اجزای مؤثر بر شکست لوله به داده‌های ورودی قابل توجهی نیاز دارند. بنابراین، توسعه این مدل‌ها پرهزینه و زمان‌بر است. از سوی دیگر، مدل‌های آماری، شکست لوله را با استفاده از داده‌های تاریخی پیش‌بینی می‌کنند و در مقایسه با مدل‌های فیزیکی، ساده‌تر و کم‌هزینه‌تر هستند. الگوریتم‌های داده‌کاوی و یادگیری ماشین می‌توانند به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای به اولویت‌بندی بازرسی‌های میدانی، بازسازی‌ها و تعویض‌ها کمک کرده و از تعداد زیادی از شکستگی‌های لوله جلوگیری کنند (Snider and McBean, 2020).

در سال‌های اخیر، محققان از الگوریتم‌های یادگیری ماشین برای پیش‌بینی نرخ شکستگی خطوط لوله آب استفاده کردند. روش‌های رایج مورد استفاده شامل تحلیل رگرسیون^۲، درخت تصمیم^۳ (DT)، جنگل تصادفی^۴ (RF)، ماشین‌های بردار پشتیبان^۵ (SVM) و تقویت گرادیان شدید^۶ (XGboost) هستند (Barton et al., 2022). در تحقیق Omar et al. (2023) مدل یادگیری ماشین برای پیش‌بینی خرابی‌ها در شبکه توزیع آب شهر کیچنر کانادا مقایسه شد. نتایج مطالعه نشان داد که پایش و مداخله پیشگیرانه در تنها ۸٪ از کل سامانه می‌تواند حدود ۷۲٪ از خرابی‌ها را کاهش دهد.

Robles-Velasco et al. (2020) از رگرسیون لجستیک^۷ (LR) و طبقه‌بندی بردار پشتیبان^۸ (SVC) برای پیش‌بینی احتمال خرابی استفاده کردند. آن‌ها از یک تکنیک نمونه‌گیری کمتر برای مقابله با مجموعه داده‌های نامتوازن استفاده کردند. علاوه بر این، آن‌ها مدل‌ها را با توجه به نوع ماده همگن کردند. مطالعه آن‌ها عملکرد کمی بهتر برای LR در مقایسه با SVC را نشان داد و همچنین، برای مطالعه موردی خود، آن‌ها دریافتند که با جایگزینی تنها ۳٪ از خطوط لوله، می‌توان از حدود ۳۰٪ از خرابی‌ها جلوگیری کرد.

Karadirek et al. (2024) با بهره‌گیری از رگرسیون لجستیک، خرابی لوله‌ها را براساس داده‌های دو ساله رخدادهای ثبت‌شده پیش‌بینی کردند. در این مدل، عواملی نظیر عمر لوله، قطر، جنس و فشار عملیاتی مورد توجه قرار گرفت. مدل حاصل دقتی برابر با ۷۰/۱٪ به‌دست آورد و نشان داد که لوله‌های قدیمی‌تر و همچنین آن‌هایی که از مواد PVC یا HDPE ساخته شده‌اند،

شبکه‌های توزیع آب از مهم‌ترین اجزای زیرساخت‌های شهری مدرن به‌شمار می‌آیند و نقشی کلیدی در تأمین مستمر آب آشامیدنی برای بخش‌های مختلف از جمله مصارف خانگی، صنعتی و کشاورزی دارند. این سامانه‌های وسیع که عمدتاً در زیر سطح زمین قرار گرفته‌اند، نشان‌دهنده سرمایه‌گذاری‌های قابل توجه و بلندمدت در حوزه زیرساختی هستند. با این حال، بسیاری از این شبکه‌ها به‌دلیل عبور از دوره بهره‌وری مطلوب و قرارگرفتن در مرحله فرسودگی، بیش از پیش در معرض آسیب، خرابی و وقوع اختلالات ناشی از نقص‌های فنی قرار دارند (Lešťáková et al., 2024).

افت فشار، نارضایتی مشترکین، تلفات سنگین اقتصادی، مدیریت پرهزینه و فرسایش بسترهای لوله را می‌توان از جمله اثرات شکست لوله‌ها در نظر گرفت که به‌منظور جلوگیری از اتلاف انرژی و کمک به حفظ تأمین آب باید کاهش شکست را به‌عنوان اولویت اول و عاملی برای افزایش پایداری آب شهرها در نظر گرفت (نوذری و همکاران، ۱۴۰۲). صنعت آب در حال حاضر در مسیر تغییر از رویکردهای سنتی نگهداری واکنشی به سمت راه‌حل‌های پیش‌بینی‌کننده‌تر و پیشگیرانه‌تر روی آورده است. نگهداری واکنشی شامل نظارت، تعمیر و تعویض لوله‌ها در پاسخ به خرابی‌ها می‌شود. با این حال، یک رویکرد پیشگیرانه‌تر شامل مدل‌سازی زوال شبکه و ارزیابی خطر خرابی در اجزای آن برای جلوگیری از ترکیدگی است. از طریق استفاده از روش‌های داده‌محور و تجزیه و تحلیل پیش‌بینی‌کننده، ارزیابی قابلیت اطمینان شبکه‌های توزیع آب و پیش‌بینی وقوع خرابی‌ها امکان‌پذیر می‌شود. در نتیجه، این امر امکان اجرای نگهداری پیش‌بینی‌کننده را به‌عنوان جزئی از نگهداری پیشگیرانه فراهم می‌کند (Latifi et al., 2024). ارزیابی دقیق یکپارچگی پیش‌بینی در سیستم‌های خط لوله برای اجرای استراتژی‌های نگهداری پیشگیرانه که از خرابی‌های فاجعه‌بار جلوگیری کرده و قابلیت اطمینان خدمات را تضمین می‌کنند، بسیار مهم است. در دهه‌های اخیر، کاربرد یادگیری ماشین^۱ به‌عنوان یک تکنیک امیدوارکننده برای پردازش و استخراج تعاملات پیچیده بین عوامل مؤثر و روندهای خرابی در سیستم‌های شبکه توزیع آب شهری ظهور کرده است (Chen et al., 2025). مدل‌های مبتنی بر یادگیری ماشین به‌دلیل مهارتشان در مدیریت مجموعه داده‌های گسترده و پیچیده، به‌عنوان ابزاری برجسته در حوزه پیش‌بینی شکست هستند. نقاط قوت اصلی آن‌ها شامل دقت بالا، قابلیت‌های پیش‌بینی قوی، سازگاری و

به‌طور معناداری بیشتر مستعد خرابی هستند، درحالی‌که لوله‌های چندی انعطاف‌پذیر از مقاومت بالاتری برخوردارند.

Karimian et al. (2021) یک روش رگرسیون چندجمله‌ای تکاملی برای پیش‌بینی تعداد شکستگی‌های خط لوله آب توسعه دادند. متغیرهای مستقل از طریق بهترین رگرسیون زیرمجموعه انتخاب و خطوط لوله براساس طول، سن، جنس و قطر آن‌ها خوشه‌بندی شدند. این مطالعه نشان‌داد که خطوط لوله با قطر کوچکتر احتمال خرابی بیشتری دارند. هم‌چنین یک تحلیل حساسیت بین طول، جنس و قطر انجام و نتیجه‌گیری شد که مورد دوم بیشترین حساسیت را روی تعداد پیش‌بینی‌شده شکستگی‌ها دارد.

برخی از محققین رگرسیون چندجمله‌ای تکاملی را با خوشه‌بندی k-means برای پیش‌بینی شکست خطوط لوله ترکیب کردند و با ادغام این دو روش دقت پیش‌بینی شکست را در مقایسه با رویکرد رگرسیون چندجمله‌ای تکاملی غیرخوشه‌ای به‌طور قابل‌توجهی بهبود بخشیدند (Farmani et al., 2017; Kakoudakis et al., 2017). این پژوهش‌ها به‌طور کلی نشان دادند که عواملی مانند طول، قطر، سن و جنس لوله، پیش‌بینی‌کننده‌های کلیدی شکست هستند.

یک چالش مهم در کاربرد مدل مبتنی بر یادگیری ماشین، عدم توجه کافی به اندازه و ویژگی‌های مجموعه داده‌ها در طول انتخاب مدل است. این غفلت اغلب منجر به بروز مشکلاتی در کارایی و کاربردپذیری می‌شود. به‌عنوان مثال، مدل‌های مبتنی بر درخت و بردار پشتیبان معمولاً در مجموعه داده‌های کوچک تا متوسط عملکرد خوبی دارند و دقت بالایی را با نمونه‌های کمتر ارائه می‌دهند. با این حال، در مجموعه داده‌های بزرگ، این مدل‌ها ممکن است به دلیل تنظیم پیچیده فرایارامتر و تقاضای محاسباتی بالا، کارایی کمتری داشته باشند. مدل‌های پیچیده‌تر مانند جنگل تصادفی و درخت تقویت شده ممکن است دقت بالایی ارائه دهند، اما در معرض خطر بیش‌برازش^۹ قراردارند و تفسیرپذیری کمتری دارند (Solomatine and Ostfeld, 2008). مدل رگرسیون لجستیک به دلایل متعددی برای پیش‌بینی شکست لوله‌ها گزینه‌ی بسیار مناسبی محسوب می‌شود. این روش، قابلیت اطمینان بالایی در انجام وظایف طبقه‌بندی دودویی^{۱۰} دارد؛ به‌عنوان مثال، می‌تواند به‌طور دقیق پیش‌بینی کند که آیا یک لوله در معرض شکست قرار خواهد گرفت یا خیر (Rifaai et al., 2022). با توجه به این‌که این مدل قادر به تخمین احتمال وقوع یک رویداد براساس ویژگی‌های ورودی است، در درک رابطه بین متغیرهای مختلف و نتیجه‌ی موردنظر (شکست لوله) بسیار مؤثر

عمل می‌کند. علاوه بر این، رگرسیون لجستیک تفسیرپذیری نتایج را فراهم می‌آورد و امکان درک تأثیر هر ویژگی بر احتمال خرابی لوله را میسر می‌سازد. این قابلیت تفسیر برای تصمیم‌گیری آگاهانه در مدیریت زیرساخت‌ها بسیار مهم است (Asadi, 2024). با این‌که این مدل، به راحتی قابل تفسیر هست اما ممکن است در مدل‌سازی روابط غیرخطی موجود در داده‌ها ناکارآمد باشد (Barton et al., 2022).

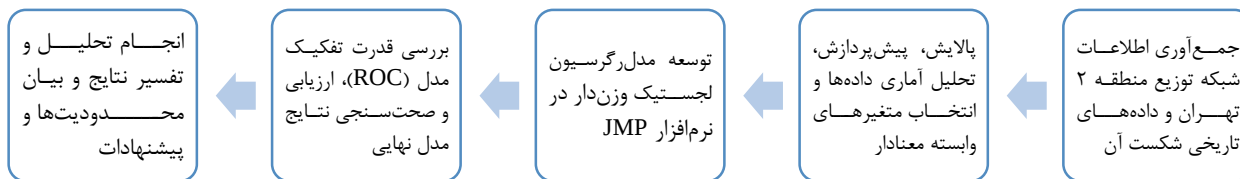
با وجود پیشرفت‌های قابل‌توجه در حوزه داده‌کاوی و یادگیری ماشین، پژوهش‌های گذشته در زمینه مدل‌سازی شکست لوله‌های آب با چالش‌های متعددی روبرو بوده‌اند که منجر به یک شکاف تحقیقاتی مشخص بین پژوهش‌های آکادمیک و نیازهای عملی دنیای واقعی شده و این امر اثربخشی مدل‌ها را محدود کرده است. بسیاری از مطالعات پیشین، به‌طور هم‌زمان با سه چالش کلیدی روبرو هستند که کارایی عملی آن‌ها را محدود می‌کند. چالش اول، عدم تعادل کلاس‌ها است؛ در داده‌های شکست، رویداد شکست (کلاس اقلیت) بسیار نادرتر از عدم شکست (کلاس اکثریت) است که این امر مدل‌ها را به سمت پیش‌بینی کلاس اکثریت سوگیری می‌دهد. در واقع در مجموعه داده‌های واقعی اتفاقات شبکه توزیع آب، تعداد مشاهدات مربوط به لوله‌های سالم به مراتب بیشتر از لوله‌های دچار شکست است. این عدم تعادل باعث می‌شود مدل‌های یادگیری ماشین تمایل به پیش‌بینی کلاس اکثریت (لوله‌های سالم) پیدا کرده و در شناسایی کلاس اقلیت (لوله‌های شکسته) عملکرد ضعیفی از خود نشان دهند. چالش دوم، نادیده گرفتن ماهیت تکرارشونده شکست‌ها است. یک لوله واحد ممکن است چندین بار شکست بخورد که این خود یک سیگنال قوی از ضعف در آن لوله است. در عمل وقتی یک لوله دچار شکست شده، ممکن است به دلایل ساختاری یا محیطی، در معرض ریسک بالاتری برای شکست‌های آتی قرار داشته باشد. نادیده گرفتن این ویژگی تکرارشونده، منجر به از دست رفتن اطلاعات ارزشمندی در مورد پویایی خرابی لوله‌ها و کاهش دقت پیش‌بینی می‌شود. چالش سوم، ضعف در فرآیند صحت‌سنجی است. بسیاری از مطالعات، عملکرد مدل خود را صرفاً بر روی داده‌های آموزشی گزارش می‌دهند که این امر، پتانسیل بیش‌برازش را افزایش می‌دهد و در مورد توانایی مدل در تعمیم نتایج به داده‌های جدید، تردید جدی ایجاد می‌کند.

این پژوهش تلاش دارد تا به‌طور مستقیم به این شکاف تحقیقاتی سه‌گانه پاسخ دهد. هدف اصلی، توسعه یک چارچوب مدل‌سازی جامع و قابل اعتماد برای پیش‌بینی شکست لوله‌های آب است که هم‌زمان این سه چالش را هدف قراردهد. در حوزه

قوی برای ارزیابی دقیق عملکرد و قابلیت تفسیر نتایج، که در حوزه مدیریت زیرساخت‌های آب اهمیت زیادی دارد. این ترکیب منحصربه‌فرد، چارچوبی جامع و قابل اعتماد برای پیش‌بینی و تحلیل شکست لوله‌ها ارائه می‌دهد که نه تنها در بهبود دقت پیش‌بینی، بلکه در ارتقای قابلیت تصمیم‌گیری‌های عملیاتی و سیاست‌گذاری‌های نگهداری، کاربردی و کارآمد است.

۲- مواد و روش‌ها

این پژوهش با هدف توسعه یک مدل پیش‌بینی‌کننده برای شکست لوله‌های آب، با رویکردی داده-محور و با استفاده از مدل رگرسیون لجستیک انجام شده است. فرآیند کلی تحقیق شامل جمع‌آوری و پالایش داده‌های تاریخی شکست، پیش‌پردازش و مهندسی ویژگی، توسعه مدل و ارزیابی عملکرد آن بوده است که در ادامه به تفصیل شرح داده می‌شود. در شکل ۱ روندنمای پژوهش حاضر نشان داده شده است.

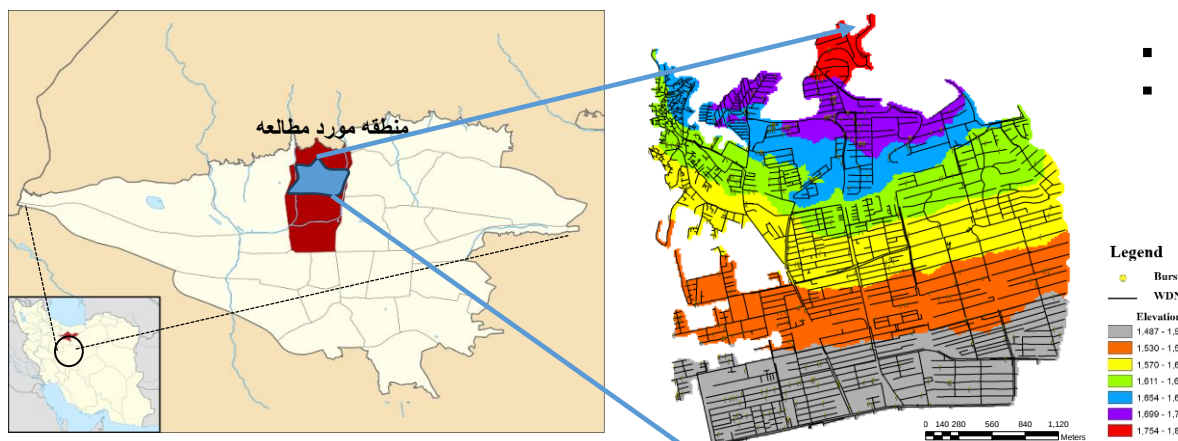

شکل ۱- روندنمای پژوهش حاضر

تهران هستند، استفاده شده است. منطقه مورد مطالعه، با ۴۷/۱ کیلومترمربع مساحت، در محدوده میانی و شمالی شهر تهران و در ارتفاع حدود ۱۴۵۰-۱۸۵۰ متر از سطح آزاد دریا قرار دارد. منطقه مورد مطالعه از شما به رشته کوه البرز، از شرق به بلوار بیست و چهار متری، از غرب به بزرگراه یادگار امام و از جنوب به بلوار دادمان محدود می‌شود (شکل ۲).

۲-۱- منطقه مورد مطالعه

برای بررسی و ارزیابی حوادث رخ داده از آمار حوادث روی داده در شبکه‌ی توزیع آب منطقه ۲ شهری تهران شامل ناحیه ۱ (سعادت آباد و دریا)، ناحیه ۸ (آسمان‌ها و سپهر) و ناحیه ۹ (فراز، پرواز و فرحزاد) که بخشی از منطقه ۱ شرکت آب و فاضلاب

شکل ۲- محدوده مورد بررسی (منطقه ۱ شرکت آب و فاضلاب تهران، منطقه ۲ شهری تهران)

و حوادث رخ داده (به تعداد مجموع ۵۷۸ حادثه) موضوع این پژوهش در شبکه توزیع آب در منطقه مورد مطالعه برای جنس لوله‌های مختلف در جدول ۱ ارائه شده است.

در این تحقیق مجموع طول خطوط لوله این نواحی حدوداً ۲۰۰ کیلومتر است که از جنس‌های چدن داکتیل^{۱۱} (DI)، پلی‌اتیلن^{۱۲} (PE)، آزیست^{۱۳} (AC)، فولادی^{۱۴} (Steel) و یوپی‌وی‌سی^{۱۵} (UPVC) تشکیل شده است. آمار اطلاعات لوله‌ها

جدول ۱- مشخصات و تعداد شکست‌ها لوله‌ها بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۳

جنس لوله	تعداد لوله‌ها	مجموع طول (متر)	درصد لوله در شبکه	تعداد شکست	فرکانس شکست در هر متر لوله
AC	۴۱	۱,۶۳۶/۶	۰/۸	۲۱	۰/۰۱۲۸
DI	۲۵۶۹	۱۳۹,۱۵۶	۶۹/۵	۳۱۹	۰/۰۰۲۳
PE	۱۴۱۳	۵۸,۰۵۴	۲۹	۲۳۲	۰/۰۰۰۴
ST	۱۷	۱,۲۸۲/۴	۰/۶	۳	۰/۰۰۲۳
UPVC	۹	۸۳/۶	۰	۳	۰/۰۳۵۹
مجموع	۴,۰۴۹	۲۰۰,۲۱۲	۱۰۰	۵۷۸	---

با مشکل عدم تعادل داده‌ها مقابله کند. برای این منظور به هر مشاهده مربوط به کلاس شکست، وزنی معادل با $7/82$ که برابر با نسبت تعداد لوله‌های سالم (۳۵۹۰) به لوله‌های دچار شکست بدون تکرار شکست (۴۵۹) است، اختصاص داده شد. این رویکرد که به‌عنوان یادگیری حساس به هزینه شناخته می‌شود، هزینه خطای دسته‌بندی اشتباه یک لوله شکسته را افزایش داده و مدل را تشویق می‌کند تا حساسیت بیشتری در شناسایی این کلاس نشان دهد (He and Garcia, 2009).

با توجه به آمار اخذ شده از شرکت آب و فاضلاب منطقه ۱ (اطلاعات و مشخصات شبکه توزیع آب نواحی ۱، ۸ و ۹ منطقه ۲ شهر تهران) متغیرهای مستقل در توسعه مدل شامل؛ طول، عمر، قطر، عمق نصب، فشار و جنس لوله‌ها بوده است. لازم به ذکر است با توجه به این‌که فشار در شبکه توزیع دارای مقدار ثابتی نیست و علاوه بر این، تأثیر فشار هیدرولیکی بر دقت مدل پیش‌بینی ترکیدگی لوله مبتنی بر داده، حائز اهمیت است (مصلحی و جلیلی، ۱۳۹۵)، در این پژوهش براساس مطالعات قبلی پژوهشگران در این زمینه، از فشار هیدرولیکی متوسط استفاده شده است (Shirzad and Safari, 2019). در جدول ۲ نمونه اطلاعات ورودی به نرم‌افزار برای توسعه مدل، نشان داده شده است.

لازم به ذکر است در داده‌های منطقه مورد مطالعه لوله‌های با طول کمتر از ۲ متر (لوله‌های مربوط به انشعابات که تأثیری در شبکه توزیع ندارند) و همچنین با قطر کمتر از ۶۰ میلی‌متر (حداقل قطر در شبکه ۸۰ میلی‌متر است) از داده‌های ورودی حذف شدند. در جدول ۳ توصیف آماری لوله‌های موجود شبکه (حداقل، حداکثر و متوسط پارامترها) ارائه شده است.

همان‌طور که دیده می‌شود، لوله‌های چدن داکتیل (DI) با $69/5\%$ ، بیشترین سهم را در ساختار شبکه دارند، درحالی‌که لوله‌های آزیست سیمانی (AC) و یوپی‌وی‌سی (UPVC) با وجود سهم کمتر، بالاترین فرکانس شکست را به ازای هر متر طول لوله به‌خود اختصاص داده‌اند.

۲-۲- پیش‌پردازش داده‌ها و مهندسی ویژگی

پیش از توسعه مدل، مجموعه داده‌های خام تحت چندین مرحله پیش‌پردازش قرارگرفت تا برای الگوریتم یادگیری ماشین مورد استفاده در این پژوهش (رگرسیون لجستیک) آماده شود. این مراحل عبارت بودند از:

الف) تعریف متغیر وابسته: متغیر هدف، شکست^{۱۶} به‌صورت یک متغیر دودویی تعریف شد؛ مقدار ۱ برای لوله‌هایی که حداقل یک بار در دوره مطالعه دچار شکست شده‌اند و ۰ برای سایر لوله‌ها. لازم به ذکر است منظور از شکست در این تحقیق شکست فیزیکی لوله‌ها در شبکه توزیع، است.

ب) مدیریت رویدادهای تکرارشونده: برای لحاظ کردن اطلاعات مربوط به شکست‌های مکرر یک لوله، ساختار داده‌ها به یک قالب رویداد-زمان^{۱۷} تبدیل شد. در این ساختار، هر شکست ثبت‌شده برای یک لوله به‌عنوان یک مشاهده مجدد در نظر گرفته شد و سن لوله در زمان وقوع آن شکست به‌روزرسانی شد.

ج) مدیریت عدم تعادل کلاس‌ها: مجموعه داده به‌شدت نامتعادل بود (تنها $11/3\%$ لوله‌ها دچار شکست شده‌اند). برای جلوگیری از سوگیری مدل به‌سمت کلاس اکثریت، از تکنیک وزن‌دهی مجدد^{۱۸} استفاده شد. در این روش، به کلاس اقلیت (لوله‌های شکسته) وزن بیشتری داده می‌شود تا مدل به شناسایی دقیق‌تر آن‌ها ترغیب شده و ضمن حفظ تفسیرپذیری مدل، به‌طور مؤثری

جدول ۲- نمونه اطلاعات ورودی به نرم افزار برای توسعه مدل

Label	Dep. (m)	Dia. (mm)	Material	Len. (m)	Pr (mH ₂ O)	Age (year)	Weight	Failure	Validation	Failure_Count
P-277	1.1	60	DI	14.3	38.5	20.01644	1	0	0	0
layelole-	1.1	60	DI	14.5	62.5	27.02192	1	0	1	0
P-128	1.1	60	DI	15.2	36.5	21.03836	1	0	0	0
layelole-	1.1	63	UPVC	13	69	29.07123	7.82	1	0	1
layelole-	1.3	63	PE	13.1	48.5	21.07397	1	0	1	0
layelole-	1.1	63	PE	13.2	70	20.06027	1	0	0	0
layelole-	1.2	63	PE	13.8	45	21.05753	1	0	0	0

جدول ۳- توصیف آماری پارامترهای در نظر گرفته شده

پارامتر	طول (متر)	قطر (میلی متر)	سن (سال)	عمق (متر)	فشار (متر آب)
حداکثر	۸۵۱/۴	۷۰۰	۴۵	۲/۲	۹۰
حداقل	۲	۶۰	۰/۰۴	۰/۵	۲
متوسط	۴۹/۶	۱۵۵	۲۳/۸	۱/۲	۵۱/۸

۲-۳- توسعه مدل پیش‌بینی‌کننده

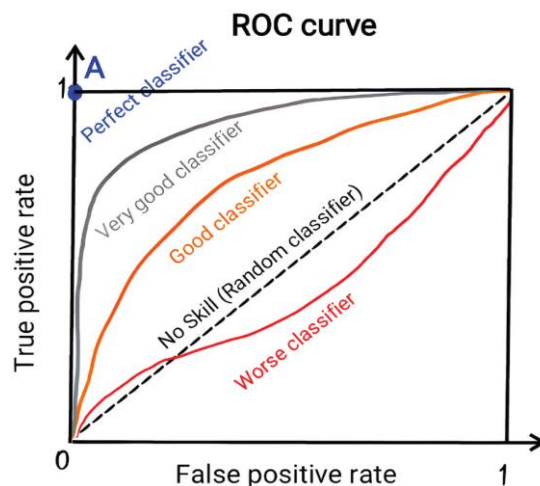
در این پژوهش، مدل رگرسیون لجستیک به‌عنوان یک تکنیک یادگیری ماشین تفسیرپذیر و کلاسیک برای پیش‌بینی احتمال شکست لوله به‌کار گرفته شد. این مدل به‌دلیل توانایی در شناسایی روابط بین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده و یک خروجی دودویی، انتخاب شد (مطیعی و قاسم نژاد، ۱۳۹۶). مراحل تحلیل داده، شامل پیش‌پردازش، توسعه مدل، اعمال وزن‌ها و ارزیابی عملکرد، با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری JMP Pro نسخه ۱۷,۲,۰ انجام شد. این نرم‌افزار که توسط شرکت SAS Institute Inc توسعه یافته، به‌عنوان یکی از ابزارهای قدرتمند در حوزه تحلیل و اکتشاف داده‌های آماری شناخته می‌شود. دلیل انتخاب این پلتفرم، توانمندی‌های قابل‌توجه آن در مدل‌سازی رگرسیونی، مدیریت داده‌های نامتوازن از طریق اختصاص وزن و همچنین ارائه ابزارهای تحلیلی بصری و جامع برای ارزیابی مدل‌ها بوده است. افزون بر این، ترکیب محیط کاربری گرافیکی تعاملی با روش‌های پیشرفته آماری و الگوریتم‌های یادگیری ماشین، این نرم‌افزار را به گزینه‌ای مناسب و پرکاربرد برای تحلیل داده‌های پیچیده در میان پژوهشگران و متخصصان تبدیل کرده است (Gross and Harris, 2013). برای اطمینان از قابلیت تعمیم‌پذیری مدل و جلوگیری از بیش‌برازش، کل مجموعه داده به‌صورت تصادفی به دو زیرمجموعه تقسیم شد؛ ۷۰٪ برای آموزش^{۱۹} مدل و ۳۰٪ برای اعتبارسنجی^{۲۰}. مدل به‌طور کامل روی مجموعه آموزشی، آموزش داده شد و عملکرد آن بر روی مجموعه اعتبارسنجی که مدل آن‌ها را ندیده بود، صحت‌سنجی شد.

۲-۴- معیارهای ارزیابی مدل

منحنی مشخصه عملکرد سیستم^{۲۱} (ROC) به‌عنوان یک

ابزار کمی در ارزیابی مسائل طبقه‌بندی به‌کار می‌رود و امکان سنجش دقیق توان تشخیص یک سامانه را فراهم می‌سازد. در این رویکرد، عملکرد مدل بر پایه شاخص‌هایی ارزیابی می‌شود که وابسته به قضاوت‌های فردی نبوده و بر معیارهای عینی استوار هستند؛ از این‌رو، تحلیل ارائه‌شده از دقت و قابلیت تفکیک‌پذیری مدل، قابل‌اعتمادتر خواهد بود (Chang and Newman., 2024). کارایی الگوریتم‌های دسته‌بندی دو دویی معمولاً به‌وسیله شاخص‌هایی مثل حساسیت^{۲۲} و ویژگی^{۲۳} سنجیده می‌شوند. اما در نمودار ROC هر دوی این شاخص‌ها ترکیب شده و به‌صورت یک منحنی نمایش داده می‌شوند. اغلب برای بررسی کارایی الگوریتم‌های دسته‌بندی یا ایجاد داده‌های رسته‌ای از منحنی ROC استفاده می‌کنند. این موضوع در شاخه یادگیری ماشین با نظارت، بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

منحنی ROC با رسم نرخ مثبت واقعی^{۲۴} (TPR) در مقابل نرخ مثبت کاذب^{۲۵} (FPR) در سطوح مختلف آستانه تصمیم‌گیری شکل می‌گیرد. در این چارچوب، TPR بیانگر نسبت پیش‌بینی‌های صحیح از وقوع شکست به کل رخدادها واقعی است و با عناوینی نظیر حساسیت، بازیابی یا احتمال کشف نیز شناخته می‌شود. در مقابل، FPR نشان‌دهنده سهم پیش‌بینی‌های نادرست از وقوع شکست در میان مواردی است که در واقع شکست رخ نداده است و معمولاً به‌عنوان احتمال هشدار کاذب در نظر گرفته می‌شود؛ این شاخص را می‌توان به‌صورت (۱-منهای ویژگی) نیز بیان کرد. در شکل ۳، منحنی ROC ارتباط میان نرخ مثبت واقعی به‌عنوان منفعت و نرخ مثبت کاذب به‌عنوان هزینه را به‌خوبی نمایش می‌دهد (Salehinasab and Goshtasbi Rad, 2025).

شکل ۳- نمودار منحنی ROC (Salehinasab and Goshtasbi Rad, 2025)

مدل به‌طور مداوم نتایج نادرست ارائه دهد، با معکوس‌سازی خروجی‌های آن می‌توان به عملکردی قابل قبول دست یافت. از منحنی ROC می‌توان برای ارزیابی کارایی مدل‌های رگرسیون لجستیک نیز بهره گرفت. در این زمینه، معیار مساحت زیر منحنی (AUC) شاخصی مهم تلقی می‌شود؛ به گونه‌ای که هرچه مقدار آن بزرگ‌تر باشد، نشان‌دهنده توان تفکیک‌پذیری و عملکرد بهتر مدل خواهد بود (Li et al., 2019).

در مسئله پیش‌بینی دو کلاسه‌ای (کلاسه‌بندی دودویی) خروجی طبقه‌بندی، شامل ۴ نوع نتیجه است. به صورتی که دسته اول، همان پیش‌بینی‌های صحیح هستند که شامل مثبت صحیح (TP) و منفی صحیح (TN) می‌شوند و دسته دوم نیز همان پیش‌بینی‌های نادرست هستند که شامل مثبت نادرست (FP) و منفی نادرست (FN) می‌شوند و می‌توان آن‌ها را در قالب ماتریسی که در جدول ۴ نشان داده شده است (که به صورت ۲×۲ است) ارائه کرد (Wu and Liu., 2017).

با توجه به این که نرخ مثبت واقعی (TPR) معادل حساسیت و نرخ مثبت کاذب (FPR) برابر با ۱ منهای ویژگی است، نمودار ROC در برخی منابع به صورت نمودار حساسیت در برابر ۱ منهای ویژگی نیز معرفی می‌شود. هر خروجی پیش‌بینی یا هر حالت از ماتریس درهم‌ریختگی، به صورت یک نقطه در فضای ROC قابل نمایش است. در حالت ایده‌آل، بهترین مدل پیش‌بینی نقطه‌ای در گوشه بالای سمت چپ این فضا، یعنی مختصات (۰، ۱)، تولید می‌کند که بیانگر حساسیت کامل (عدم وجود منفی کاذب) و ویژگی کامل (عدم وجود مثبت کاذب) است؛ این وضعیت به عنوان طبقه‌بندی بی نقص شناخته می‌شود. در مقابل، عملکرد تصادفی به صورت نقاطی روی خط قطری از گوشه پایین چپ تا گوشه بالا راست ظاهر می‌شود که فضای ROC را به دو بخش تقسیم می‌کند. نقاطی که بالاتر از این خط قرار دارند نشان‌دهنده عملکردی بهتر از حد تصادفی هستند، در حالی که نقاط زیر آن بیانگر عملکرد ضعیف‌تر از تصادف هستند. جالب آن که اگر یک

جدول ۴- نتایج پیش‌بینی دو کلاسه‌ای (ماتریس درهم ریختگی^{۲۷})

Status	Predicted Positive	Predicted Negative
Actual Positive	True Positives (TP)	False Negatives (FN)
Actual Negative	False Positives (FP)	True Negatives (TN)

معادلات یکسانی می‌باشند که تمامی آن‌ها در کنار هم قرار داده شده‌اند و معادلات آن‌ها نیز به شرح زیر است (Wu and Liu., 2017).

$$\text{Accuracy} = \frac{TP+TN}{TP+FP+TN+FN} \quad (۱)$$

$$\text{Sensitivity} = \text{Recall} = \text{True Positive Rate} = \frac{TP}{TP+FN} \quad (۲)$$

برای ارزیابی عملکرد مدل‌سازی ناشی از حوادث به وقوع پیوسته در شبکه توزیع آب مورد مطالعه، از روابط (۱) تا (۵) استفاده شده است. هرچه مقدار این معادلات بیشتر باشد، به معنای عملکرد بهتر مدل و بالاتر بودن قدرت مدل در پیش‌گویی و دسته‌بندی داده‌ها است. دقت کلی^{۲۸}، حساسیت، ویژگی، دقت^{۲۹} (صحت) و F-Score از جمله معادلاتی هستند که برای انجام ارزیابی مدل‌سازی‌ها، از محبوبیت و کارایی بالاتری در میان پژوهشگران برخوردارند. در این میان برخی از مفاهیم دارای

نتیجه، مدل نهایی دارای پنج متغیر پیش‌بینی‌کننده معنادار شامل طول، سن، جنس، قطر و فشار لوله است.

۳-۲- ارزیابی کلی و معناداری مدل نهایی

معیارهای برازش برای مدل نهایی ۵ متغیره مانند آزمون نسبت درست‌نمایی^{۳۰} نشان می‌دهد که مدل به‌طور کلی بسیار معنادار است ($\text{ChiSq} < 0.0001$) و عملکرد آن به مراتب بهتر از یک مدل صرف (مدل بدون هیچ متغیر پیش‌بینی‌کننده) است. هم‌چنین معیار RSquare (U) برابر با ۰/۳۵ است که نشان می‌دهد مدل حدود ۳۵٪ از تغییرات در لگاریتم احتمالات شکست را توضیح می‌دهد. این مقدار برای مسائل مهندسی واقعی که با داده‌های پرنویز همراه هستند، یک مقدار قابل‌قبول محسوب می‌شود. مقادیر بین ۰/۲ تا ۰/۴ برای این معیار، عموماً به‌عنوان یک برازش خوب در نظر گرفته می‌شوند (Hosmer et al., 2013).

۳-۳- تحلیل اهمیت و تأثیر متغیرهای پیش‌بینی‌کننده

جدول ۵، اهمیت آماری هر متغیر را بر اساس LogWorth و P-Value نشان می‌دهد. نتایج رتبه‌بندی زیر را برای متغیرها مشخص می‌کند: قطر لوله > فشار > جنس لوله > سن لوله > طول لوله.

جدول ۶ ضرایب تخمین‌زده شده برای هر متغیر را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است نرم‌افزار به‌صورت خودکار یکی از متغیرها (نه بهترین و نه بدترین) را به‌عنوان مرجع در نظر می‌گیرد. در این پژوهش برای متغیر دسته‌بندی شده جنس، UPVC به‌عنوان گروه مرجع در نظر گرفته شده است. نسبت شانس برای جنس یعنی متغیر دیگر به چه نسبتی از متغیر مرجع (با ثابت بودن سایر متغیرها) دارای شانس شکست است. به‌عنوان نمونه لوله آریست ۳/۳۸ برابر بیشتر از لوله UPVC با شکست مواجه خواهد شد. نسبت شانس برای سایر متغیرها نیز میزان اهمیت آن متغیر برای شکست است که هرچه عدد بزرگتر از ۱ باشد یعنی تأثیر مثبت در شکست و در صورتی که عدد کمتر از ۱ باشد یعنی تأثیر منفی در شکست خواهد داشت.

$$\text{Specificity} = \text{True Negative Rate} = \frac{TN}{TN+FP} \quad (۳)$$

$$\text{Precision} = \text{Positive Predictive Value} = \frac{TP}{TP+FP} \quad (۴)$$

$$\text{F-Score} = 2 \times \frac{\text{Precision} \times \text{Recall}}{\text{Precision} + \text{Recall}} \quad (۵)$$

که TP : مثبت صحیح، TN : منفی صحیح، FP : مثبت نادرست و FN : منفی نادرست هستند.

۳- نتایج و بحث

در این بخش، یافته‌های حاصل از فرآیند توسعه و ارزیابی مدل رگرسیون لجستیک وزن‌دار برای پیش‌بینی شکست لوله ارائه شده است. نتایج در شش زیربخش اصلی ارائه می‌شود.

۳-۱- فرآیند توسعه و انتخاب مدل نهایی

در مرحله اولیه مدل‌سازی، تمام متغیرهای بالقوه مهندسی و فیزیکی شامل طول، سن، جنس، قطر، فشار و عمق نصب لوله در مدل رگرسیون لجستیک گنجانده شد. این رویکرد مبتنی بر این فرضیه بود که عمق نصب می‌تواند از طریق تأثیرگذاری بر بار خاک و تنش‌های محیطی، بر پایداری لوله مؤثر باشد. با این حال، نتایج اولیه مدل نشان داد که متغیر عمق نصب هیچ‌گونه تأثیر آماری معناداری بر احتمال شکست ندارد ($P\text{-Value} = 0.79$, $\text{LogWorth} = 0.101$). لازم به ذکر است برای معنادار بودن یک متغیر مقدار P-Value باید کمتر از ۰/۰۵ باشد و هرچه به صفر نزدیکتر که در نتیجه LogWorth عددی بزرگتر خواهد بود، نشان دهنده معناداری بیشتر متغیر است. به‌منظور رعایت اصل سادگی مدل و توسعه یک مدل بهینه و قابل تفسیر، این متغیر غیرمعنادار از مدل نهایی حذف شد. اصل سادگی، بیان می‌کند که در میان مدل‌هایی با عملکرد مشابه، مدل ساده‌تر (با متغیرهای کمتر) ترجیح داده می‌شود. حذف متغیرهای بی‌اثر نه تنها مدل را ساده‌تر می‌کند، بلکه با کاهش پارامترهای غیرضروری، خطر بیش‌برازش را نیز کاهش می‌دهد (Burnham and Anderson, 2002).

جدول ۵- اهمیت آماری متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در مدل نهایی

متغیر	LogWorth	P-Value
Len. (m)	407.191	< 0.0001
Age (year)	99.784	< 0.0001
Material	29.615	< 0.0001
Pr. (m H ₂ O)	5.77	< 0.0001
Dia. (mm)	4.778	< 0.0001

جدول ۶- ضرایب تخمین زده شده مدل نهایی

متغیر	ضریب (Estimate)	نسبت شانس (Odds Ratio)	P-Value
Intercept	1.429	-	< 0.0001
Material [AC]	1.218	3.38	< 0.0001
Material [DI]	-1.306	0.27	< 0.0001
Material [PE]	-0.858	0.42	< 0.0001
Material [ST]	-0.874	0.42	0.122
Len. (m)	0.022	1.02	< 0.0001
Pr. (m H ₂ O)	0.011	1.01	< 0.0001
Dia. (mm)	-0.0024	0.998	< 0.0001
Age (year)	-0.104	0.9	< 0.0001

مطالعه نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از شکست‌ها در سنین پایین و یا تکرار شکست‌ها در مدتی کوتاه (به‌عنوان مثال برای یکی از لوله‌ها در مدت یک ماه، ۳ شکست ثبت شد) رخ می‌دهد که این امر می‌تواند ناشی از مشکلات کیفیت ساخت یا نصب نامناسب باشد. در نتیجه، لوله‌هایی که به سنین بالاتر می‌رسند، نماینده گروهی از بازماندگان مقاوم هستند که ذاتاً مستعد شکست کمتری هستند. مدل رگرسیون، این ویژگی انتخابی را به اشتباه به‌عنوان یک اثر محافظتی از افزایش سن تفسیر می‌کند. این یافته با نتایج مطالعات دیگر در زمینه قابلیت اطمینان زیرساخت‌ها مطابقت دارد که نشان می‌دهند نرخ شکست لوله‌ها اغلب یک منحنی U شکل است: در ابتدا به دلیل مشکلات اولیه بالا، سپس کاهش یافته و در نهایت به دلیل فرسودگی مجدداً افزایش می‌یابد (Kleiner and Rajani, 2001). همچنین رابطه منفی سن لوله و احتمال شکست را می‌توان با مدل نظری عمر شکست لوله که توسط Scheidegger et al. (2015) ارائه شده است، به خوبی توجیه کرد. شکل ۴، منحنی نظری ریسک شکست در طول عمر یک لوله را به تصویر می‌کشد. این مدل سه فاز اصلی را پیش‌بینی می‌کند: فاز اول با ریسک بالا به دلیل نقص‌های اولیه، فاز دوم با ریسک پایین و پایدار (عمر مفید)، و فاز سوم با ریسک فزاینده به دلیل فرسودگی.

جنس لوله: نتایج نشان می‌دهد که با ثابت نگه داشتن سایر شرایط، لوله‌های آریست سیمانی (AC) به‌طور قابل توجهی مستعدتر به شکست نسبت به لوله‌های UPVC هستند (شانس شکست ۳/۴ برابر). در مقابل، لوله‌های چدن داکتیل (DI) و پلی‌اتیلن (PE) به‌عنوان بادوام‌ترین گزینه‌ها شناسایی شدند که شانس شکست آن‌ها به ترتیب ۷۳٪ و ۵۸٪ کمتر از لوله‌های UPVC است.

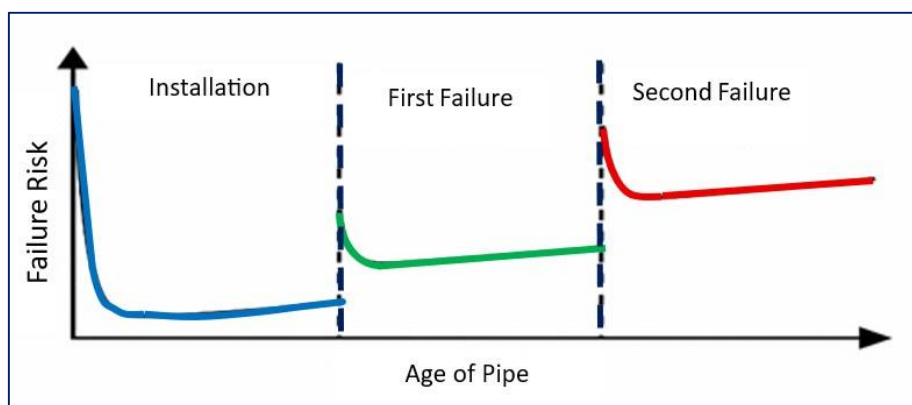
طول لوله: ضریب مثبت و معنادار (۰/۰۲۲) نشان می‌دهد که با افزایش طول لوله، احتمال شکست نیز افزایش می‌یابد.

فشار: ضریب مثبت (۰/۰۱۱) نشان‌دهنده تأثیر مثبت فشار بر احتمال شکست است.

قطر لوله: ضریب منفی (۰/۰۰۲۴-) نشان می‌دهد که لوله‌های با قطر بزرگتر، احتمال شکست کمتری دارند.

سن لوله: جالب‌ترین یافته، ضریب منفی و بسیار معنادار (۰/۱۰۴-) برای سن لوله است. این نتیجه نشان می‌دهد که با افزایش سن لوله، احتمال شکست کاهش می‌یابد.

یکی از قابل توجه‌ترین یافته‌های این پژوهش، رابطه منفی و معنادار سن لوله با احتمال شکست است. این نتیجه در تضاد با فرضیه کلاسیک فرسودگی به نظر می‌رسد، اما می‌توان آن را به خوبی با پدیده سوگیری بازماندگان^{۳۱} توجیه کرد. داده‌های این

شکل ۴- ریسک نظری شکست در طی عمر لوله (Scheidegger et al., 2015)

۳-۴- ارزیابی عملکرد پیش‌بینی‌کننده مدل

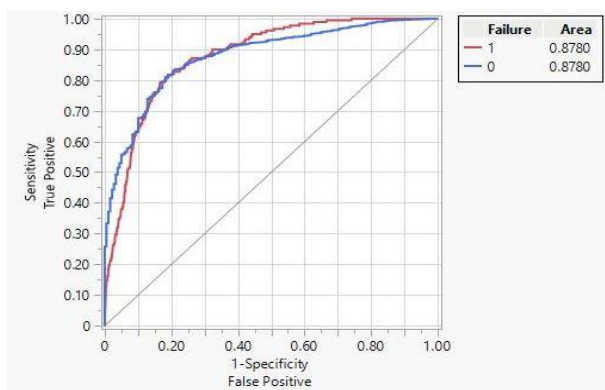
برای ارزیابی قابلیت تعمیم‌پذیری مدل، عملکرد آن بر روی مجموعه‌های آموزش و اعتبارسنجی سنجیده شد. جدول ۷ نتایج این ارزیابی را بر اساس معیارهای استخراج‌شده از ماتریس درهم‌ریختگی نشان می‌دهد. نتایج نشان‌دهنده عملکرد بسیار پایدار مدل است. تفاوت جزئی معیارها بین مجموعه آموزش و اعتبارسنجی (مثلاً کاهش حساسیت از ۰/۷۸ به ۰/۷۶۵) حاکی از عدم وجود بیش‌برازش و توانایی بالای مدل در تعمیم نتایج به داده‌های جدید است. مهم‌ترین معیار برای این کاربرد، حساسیت است که نشان می‌دهد مدل قادر به شناسایی حدود ۷۶/۵٪ از لوله‌های واقعاً در معرض خطر در مجموعه اعتبارسنجی بوده است. این معیار برای کاربردهای پیشگیرانه بسیار حیاتی است. منحنی ROC (شکل ۵) مساحت زیر منحنی (AUC) برابر با ۰/۸۸ را برای مجموعه اعتبارسنجی نشان می‌دهد که قدرت تفکیک‌کنندگی عالی مدل را تأیید می‌کند.

ضریب منفی سن در این پژوهش، مستقیماً بازتاب‌دهنده پدیده سوگیری بازماندگان است که در فاز اول رخ می‌دهد. شکست‌های زود هنگام لوله‌های ضعیف، منجر به باقی‌ماندن یک جمعیت بازمانده مقاوم‌تر در سنین بالاتر می‌شود. علاوه بر این، شکل ۴، اهمیت دو چالش دیگری را که در این پژوهش بررسی شد، برجسته می‌سازد: (۱) لزوم در نظر گرفتن شکست‌های زود هنگام که منجر به سوگیری بازماندگان می‌شود؛ و (۲) لزوم تحلیل شکست‌های تکرارشونده، زیرا همان‌طور که در شکل مشخص است، هر تعمیر، ریسک پایه لوله را به‌طور دائمی افزایش می‌دهد.

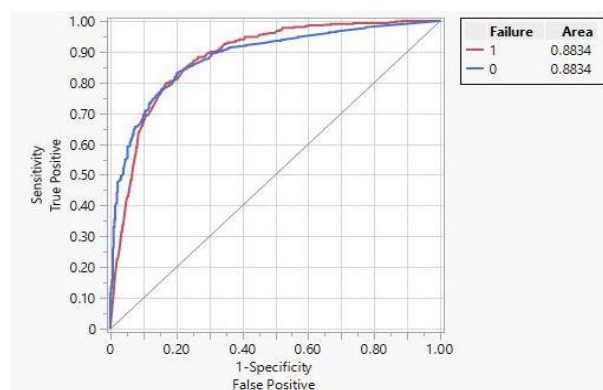
همان‌طور که در جدول ۳ آورده شد حداکثر سن لوله‌ها در شبکه مورد بررسی در این تحقیق، ۴۵ سال و میانگین آنها ۲۳/۸ سال است، لذا می‌توان نتیجه گرفت اکثر لوله‌های موجود در شبکه هنوز وارد فاز فرسودگی نشده‌اند. بنابراین، ضریب منفی سن در این مدل، نه یک خطا، بلکه یک شاخص قدرتمندی از اهمیت حیاتی کیفیت نصب و اجرای اولیه لوله و کنترل کیفیت آن در سال‌های اولیه عمر لوله است.

جدول ۷- ارزیابی قابلیت تعمیم‌پذیری مدل

معیار	مجموعه آموزشی	مجموعه اعتبارسنجی
حساسیت (Sensitivity)	۰/۷۸	۰/۷۶۵
ویژگی (Specificity)	۰/۸۴	۰/۸۳۴
دقت (Precision)	۰/۴۳۶	۰/۴۴۲
دقت کلی (Accuracy)	۰/۸۳۲	۰/۸۲۸
امتیاز-F1 (F1-Score)	۰/۵۶۹	۰/۵۶

(ب)

(الف)

شکل ۵- منحنی ROC: الف) براساس داده‌های آموزشی؛ ب) براساس داده‌های صحت‌سنجی

قدرت تفکیک‌کنندگی عالی از خود نشان داد و توانایی خود را در شناسایی لوله‌های در معرض خطر به اثبات رساند. تحلیل اهمیت متغیرها، طول و سن لوله را به‌ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین عوامل پیش‌بینی‌کننده شناسایی کرد.

۳-۵- تفسیر یافته‌های کلیدی

نتایج این پژوهش، یک مدل رگرسیون لجستیک وزن‌دار با عملکرد قابل‌قبول برای پیش‌بینی شکست لوله ارائه داد. مدل با به‌دست آوردن AUC برابر با ۰/۸۸ در مجموعه اعتبارسنجی،

جالب‌ترین و قابل‌توجه‌ترین یافته این مطالعه، رابطه منفی و معنادار بین سن لوله و احتمال شکست بود (ضریب = $-0/104$). این نتیجه در نگاه اول با فرضیه کلاسیک فرسودگی مواد در تضاد است. با این حال، این پدیده را می‌توان به خوبی با مفهوم آماری سوگیری بازماندگان توجیه کرد. این سوگیری زمانی رخ می‌دهد که لوله‌های ضعیف‌تر، که به دلیل کمبودهای کیفی (مانند نصب نامناسب یا نقص در ساخت) مستعد شکست هستند، در سنین پایین از شبکه خارج می‌شوند. در نتیجه، جمعیت لوله‌های باقی‌مانده در سنین بالاتر، دیگر یک نمونه تصادفی نیستند، بلکه گروهی از بازماندگان مقاوم هستند که ذاتاً مستعد شکست کمتری هستند.

این یافته با مدل نظری عمر شکست لوله که توسط Scheidegger et al. (2015) ارائه شده است، کاملاً سازگار است. این مدل سه فاز را پیش‌بینی می‌کند: فاز اول با ریسک بالا به دلیل نقص‌های اولیه، فاز دوم با ریسک پایین (عمر مفید) و فاز سوم با ریسک فزاینده به دلیل فرسودگی. مدل پژوهش حاضر به احتمال زیاد، در فاز دوم یا اوایل فاز سوم در حال تحلیل داده‌ها است که در آن تأثیر بازماندگان مقاوم بر تأثیر تدریجی فرسودگی غلبه کرده است. این یافته، پیامی روشن و بسیار مهم برای مدیران شبکه دارد: کیفیت نصب و کنترل کیفیت در سال‌های اولیه عمر لوله، به اندازه کیفیت خود لوله حیاتی است.

در مورد سایر متغیرها، نتایج کاملاً با اصول مهندسی و یافته‌های مطالعات پیشین هم‌خوانی دارد. تأثیر مثبت طول و فشار و تأثیر منفی قطر بر احتمال شکست، کاملاً قابل توجیه است. لوله‌های بلندتر در معرض قرار گرفتن بیشتری دارند و فشار بالاتر تنش‌های داخلی را افزایش می‌دهد. در مقابل، لوله‌های با قطر بزرگتر معمولاً دیواره‌های ضخیم‌تری دارند که آن‌ها را در برابر شکست مقاوم‌تر می‌کند (Yamijala et al., 2009).

۳-۶- پیامدهای عملی برای مدیریت شبکه توزیع آب

نتایج این پژوهش کاربردهای عملی مستقیمی برای مدیران و بهره‌برداران شبکه‌های توزیع آب دارد که می‌توان به صورت زیر آن‌ها را بر شمرد:

الف) اولویت‌بندی مبتنی بر ریسک: مدل توسعه‌یافته، ابزاری قدرتمند برای ایجاد نقشه ریسک شکست لوله در سراسر شبکه فراهم می‌کند. مدیران می‌توانند با استفاده از خروجی احتمال مدل، لوله‌ها را براساس سطح ریسک اولویت‌بندی کرده و منابع محدود بازرسی، تعمیر و جایگزینی را به مؤثرترین شکل تخصیص دهند.

ب) تمرکز بر کیفیت نصب: با توجه به یافته کلیدی در مورد تأثیر منفی سن و اهمیت شکست‌های زودهنگام، می‌توان گفت قابل نتیجه‌گیری است که کیفیت نصب و بازرسی اولیه به اندازه کیفیت خود لوله اهمیت دارد. سرمایه‌گذاری در فرآیندهای نصب استاندارد و کنترل کیفیت، می‌تواند به طور قابل توجهی نرخ شکست را در بلندمدت کاهش دهد.

ج) مدیریت متمایز براساس جنس لوله: نتایج نشان می‌دهد که استراتژی‌های مدیریتی باید براساس جنس لوله متفاوت باشند. برای لوله‌های AC و UPVC، برنامه‌های بازرسی فشرده‌تر و زودهنگام ضروری است، درحالی‌که برای لوله‌های DI و PE می‌توان از بازرسی‌های با فاصله زمانی طولانی‌تر استفاده کرد.

۴- نتیجه‌گیری

در این بخش، نتایج کلی، محدودیت‌ها و پیشنهادات برای تحقیقات آتی ارائه شده است.

۴-۱- بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با درک عمیق از چالش‌های ذاتی داده‌های شبکه‌های توزیع آب و با هدف غلبه بر آن‌ها در پیش‌بینی شکست لوله‌های آب شهری، از جمله عدم تعادل کلاس‌ها و رویدادهای تکرارشونده، توسعه و ارزیابی یک مدل یادگیری ماشین جامع و تفسیرپذیر را ارائه و بررسی کرد. با بهره‌گیری از مجموعه داده‌های واقعی شبکه توزیع آب تهران، مدلی مبتنی بر رگرسیون لجستیک وزن‌دار با موفقیت توسعه یافت که توانایی بالایی در شناسایی لوله‌های در معرض خطر از خود نشان داد.

نتایج کلیدی این مطالعه نشان‌دهنده قدرت تفکیک‌کنندگی عالی مدل، با AUC برابر با $0/88$ در داده‌های اعتبارسنجی و همچنین عملکرد پایدار آن در مواجهه با داده‌های جدید است. تحلیل اهمیت متغیرها، طول لوله و سن لوله را به عنوان مهم‌ترین عوامل پیش‌بینی‌کننده معرفی شد. یافته جالب‌توجه در این تحقیق، کشف رابطه منفی بین سن لوله و احتمال شکست بود که با مفهوم سوگیری بازماندگان و کیفیت نصب و نگهداری لوله‌های قدیمی‌تر توجیه شد. این امر، اهمیت فراتر رفتن از صرف ویژگی‌های فیزیکی و در نظر گرفتن سایر عوامل مؤثر را برجسته می‌سازد.

مهم‌ترین نوآوری این تحقیق، ارائه یک چارچوب مدل‌سازی جامع است که به طور هم‌زمان سه رویکرد کلیدی را دربر می‌گیرد: مدیریت هوشمندانه داده‌های نامتعادل، مدل‌سازی شکست‌های

این مقاله از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

۷- پی‌نوشت‌ها

- 1- Machine Learning
- 2- Regression Analysis
- 3- Decision Tree
- 4- Random Forest
- 5- Support Vector Machine
- 6- Extreme Gradient Boosting
- 7- Logistic Regression
- 8- Support Vector Classification
- 9- Overfitting
- 10- Binary Classifier
- 11- Ductile Iron
- 12- Polyethylene
- 13- Asbestos- Cement
- 14- Steel
- 15- Un Plasticized Polyvinyl Chloride
- 16- Failure
- 17- Event-Time
- 18- Re-weighting
- 19- Training
- 20- Validation
- 21- Receiver Operating Characteristic
- 22- Sensitivity
- 23- Specificity
- 24- True Positives Rate
- 25- False Positives Rate
- 26- Confusion Matrix
- 27- Area Under the Curve
- 28- Accuracy
- 29- Precision
- 30- Likelihood Ratio Test
- 31- Survivorship Bias
- 32- Real-Time

۸- مراجع

- نوذری، ن، مستوری، ر، میرحسینی، و س.م.، (۱۴۰۲)، "بررسی کج شدن ناحیه‌ای درختان و سازه‌ها ناشی از نشست خاک در اثر شکستگی لوله شبکه توزیع آب در تهران"، علوم و مهندسی آب و فاضلاب، ۸(۲)، ۳۷-۴۶، <https://doi.org/10.22112/jwwse.2022.348911.1319>
- مصلحی، ا، و جلیلی قاضی‌زاده، م.ر.، (۱۳۹۵)، "مروری بر روابط فشار-شکستگی در شبکه‌های آبرسانی"، علوم و مهندسی آب و فاضلاب، ۱۱(۱)، ۱۱-۱۹، <https://doi.org/10.22112/jwwse.2017.51053>
- مطیعی، ه.، و قاسم‌نژاد، س.، (۱۳۹۶)، "کاربرد و توسعه مدل‌های رگرسیونی برای پیش‌بینی میزان شکست لوله‌های شبکه توزیع آب شهری، مورد مطالعاتی ناحیه یک منطقه یک تهران"، علوم و مهندسی آب و فاضلاب، ۲(۲)، ۴۸-۵۸.

تکرار شونده و اعتبارسنجی قوی. این یکپارچگی، مدلی را ارائه داده که نه تنها از نظر علمی مستحکم است، بلکه قابلیت پیاده‌سازی عملی در مقیاس وسیع را نیز دارد. این مدل، ابزاری علمی و کاربردی برای مدیران شبکه‌های آبرسانی فراهم می‌آورد تا بتوانند از رویکردهای سنتی واکنشی به سمت نگهداری پیشگیرانه و مبتنی بر ریسک حرکت کنند. این گذار، نه تنها به کاهش هزینه‌های عملیاتی و افزایش بهره‌وری منجر می‌شود، بلکه با ارتقای پایداری و اطمینان بخشی به سرویس‌دهی، منافع اجتماعی و اقتصادی گسترده‌ای را به همراه خواهد داشت.

۴-۲- محدودیت‌های مطالعه و پیشنهادات برای تحقیقات آتی

این پژوهش با تکیه بر داده‌های گردآوری شده از یک ناحیه مشخص در شهر تهران انجام شده است؛ بنابراین تعمیم نتایج به سایر مناطق با ویژگی‌های متفاوت اقلیمی، خصوصیات خاک و الگوهای مصرف، مستلزم بررسی و اعتبارسنجی‌های تکمیلی است. همچنین برخی عوامل اثرگذار نظیر جنس و ویژگی‌های خاک، میزان بار ترافیکی و کیفیت آب در مدل لحاظ نشده‌اند. علاوه بر این باید این نکته مهم را در نظر داشت که با توجه به این که فشار شبکه در طول زمان (سال‌های مختلف) ثابت نبوده و به دلایل مختلف دارای تغییراتی خواهد بود، برای تعیین فشار به طور دقیق در زمان شکست، نیازمند پایش و کنترل در لحظه ۳۲ شبکه خواهد بود که این پارامتر به عنوان یک داده در اختیار محققین قرار داده نشده بود. در نظر گرفتن این متغیرها در مطالعات آتی می‌تواند به بهبود دقت و کارایی مدل منجر شود. مدل پیشنهادی بر پایه داده‌های مربوط به یک دوره ۱۲ ساله توسعه یافته است. با این حال، برای دستیابی به درک جامع‌تری از چرخه عمر لوله‌ها، استفاده از داده‌های بلندمدت‌تر ضروری به نظر می‌رسد؛ چرا که این امر امکان مدل‌سازی دقیق‌تر مرحله نهایی عمر، یعنی فاز فرسودگی، را فراهم می‌کند.

۵- سپاسگزاری

نویسندگان تشکر و سپاس خود را از سردبیر و داوران محترم که با ارائه نظرات خود باعث بهبود و ارتقای علمی این مقاله شدند و همچنین شرکت آب و فاضلاب منطقه یک تهران برای همکاری در تهیه داده‌های مورد نیاز تحقیق ابراز می‌دارند. این تحقیق هیچ کمک مالی خاصی از سازمان‌های تأمین مالی در بخش‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است و در آماده سازی

- Statistical models", *Urban Water*, 3(3), 131-150, [https://doi.org/10.1016/S1462-0758\(01\)00033-4](https://doi.org/10.1016/S1462-0758(01)00033-4)
- Latifi, M., Beig Zali, R., Javadi, A.A., and Farmani, R., (2024), "Customised-sampling approach for pipe failure prediction in water distribution networks", *Scientific Reports*, 14(1), 182, <https://doi.org/10.1038/s41598-024-69109-9>
- Leštáková, M., Logan, K.T., Rehm, I.S., Pelz, P.F., and Friesen, J., (2024), "Do resilience metrics of water distribution systems really assess resilience? A critical review", *Water Research*, 248, 120820, <https://doi.org/10.1016/j.watres.2023.120820>
- Li, C., Chen, J., and Qin, G., (2019), "Partial Youden index and its inferences", *Journal of Biopharmaceutical Statistics*, 29(2), 385-399, <https://doi.org/10.1080/10543406.2018.1535502>
- Omar, A., Delnaz, A., and Nik-Bakht, M., (2023), "Comparative analysis of machine learning techniques for predicting water main failures in the City of Kitchener", *Journal of Infrastructure Intelligence and Resilience*, 2(3), 100044, <https://doi.org/10.1016/j.iintel.2023.100044>
- Rifaai, T.M., Abokifa, A.A., and Sela, L., (2022), "Integrated approach for pipe failure prediction and condition scoring in water infrastructure systems", *Reliability Engineering & System Safety*, 220, 108271, <https://doi.org/10.1016/j.ress.2021.108271>
- Robles-Velasco, A., Cortés, P., Muñozuri, J., and Onieva, L., (2020), "Prediction of pipe failures in water supply networks using logistic regression and support vector classification", *Reliability Engineering & System Safety*, 196, 106754, <https://doi.org/10.1016/j.ress.2019.106754>
- Salehinasab, S., and Goshtasbi Rad, E., (2025), "Enhancing pipe failure prediction using cluster-specific classification via K-means clustering", *Sustainable and Resilient Infrastructure*, 1-30, <https://doi.org/10.1080/23789689.2025.2470504>
- Scheidegger, A., Leita, J.P. and Scholten, L. (2015). Statistical failure models for water distribution pipes—A review from a unified perspective. *Water research*. 83, 237-247, <https://doi.org/10.1016/j.watres.2015.06.027>
- Shirzad, A., and Safari, M.J.S., (2019), "Pipe failure rate prediction in water distribution networks using multivariate adaptive regression splines and random forest techniques", *Urban Water Journal*, 16(9), 653-661, <https://doi.org/10.1080/1573062X.2020.1713384>
- Snider, B., and McBean, E.A., (2020), "Improving urban water security through pipe-break prediction models: Machine learning or survival analysis", *Journal of Environmental Engineering*, 146(3), 04019129, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)EE.1943-7870.0001657](https://doi.org/10.1061/(ASCE)EE.1943-7870.0001657)
- Solomatine, D.P., and Ostfeld, A., (2008), "Data-driven modelling: Some past experiences and new approaches", *Journal of Hydroinformatics*, 10(1), 3-22, <https://doi.org/10.2166/hydro.2008.015>
- Wang, X., Mazumder, R.K., Salarieh, B., Salman, A.M., Shafieezadeh, A., and Li, Y., (2022), "Machine <https://doi.org/10.22112/jwwse.2017.89374.1024>
- Asadi, Y., (2024), "Employing machine learning in water infrastructure management: Predicting pipeline failures for improved maintenance and sustainable operations", *Industrial Artificial Intelligence*, 2(1), 8, <https://doi.org/10.1007/s44244-024-00022-w>
- Barton, N.A., Hallett, S.H., Jude, S.R. and Tran, T.H., (2022), "An evolution of statistical pipe failure models for drinking water networks: A targeted review", *Water Supply*, 22(4), 3784-3813, <https://doi.org/10.2166/ws.2022.019>
- Burnham, K.P., and Anderson, D.R., (2002), *Model selection and multimodel inference: A practical information-theoretic approach*, 2nd Edition, Springer-Verlag, <https://doi.org/10.1007/b97636>
- Chang, P.W., and Newman, T.B., (2024), "Receiver operating characteristic (ROC) curves: The basics and beyond", *Hospital Pediatrics*, 14(7), e330-e334, <https://doi.org/10.1542/hpeds.2023-007462>
- Chen, R., Wang, Q., and Javanmardi, A., (2025), "A review of the application of Machine Learning for pipeline integrity predictive analysis in water distribution networks", *Archives of Computational Methods in Engineering*, 32(6), 3821-3849, <https://doi.org/10.1007/s11831-025-10251-6>
- Farmani, R., Kakoudakis, K., Behzadian, K., and Butler, D., (2017), "Pipe failure prediction in water distribution systems considering static and dynamic factors", *Procedia Engineering*, 186, 117-126, <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.03.217>
- Gross, R.E., and Harris, S.P., (2013), "Statistical performance evaluation of soft (elastomer) seat pressure relief valves", In: *Pressure Vessels and Piping Conference*, (Vol. 55706, p. V06AT06A077), American Society of Mechanical Engineers, <https://doi.org/10.1115/PVP2013-97031>
- He, H., and Garcia, E.A., (2009), "Learning from imbalanced data", *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, 21(9), 1263-1284, <https://doi.org/10.1109/TKDE.2008.239>
- Hosmer, Jr., D.W., Lemeshow, S., and Sturdivant, R.X., (2013), *Applied logistic regression*, John Wiley & Sons, <https://doi.org/10.1002/0471722146>
- Kakoudakis, K., Behzadian, K., Farmani, R., and Butler, D., (2017), "Pipeline failure prediction in water distribution networks using evolutionary polynomial regression combined with K-means clustering", *Urban Water Journal*, 14(7), 737-742, <https://doi.org/10.1080/1573062X.2016.1253755>
- Karadirek, I.E., Kaya-Basar, E., and Akdeniz, T., (2024), "A study on pipe failure analysis in water distribution systems using logistic regression", *Water Supply*, 24(1), 176-186, <https://doi.org/10.2166/ws.2023.335>
- Karimian, F., Kaddoura, K., Zayed, T., Hawari, A., and Moselhi, O., (2021), "Prediction of breaks in municipal drinking water linear assets", *Journal of Pipeline Systems Engineering and Practice*, 12(1), 04020060, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)PS.1949-1204.0000511](https://doi.org/10.1061/(ASCE)PS.1949-1204.0000511)
- Kleiner, Y., and Rajani, B., (2001), "Comprehensive review of structural deterioration of water mains:

learning for risk and resilience assessment in structural engineering, Progress and future trends", *Journal of Structural Engineering*, 148(8), 03122003, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)ST.1943-541X.0003392](https://doi.org/10.1061/(ASCE)ST.1943-541X.0003392)

Wu, Y., and Liu, S., (2017), "A review of data-driven approaches for burst detection in water distribution systems", *Urban Water Journal*, 14(9), 972-983, <https://doi.org/10.1080/1573062X.2017.1279191>

Yamijala, S., Guikema, S.D., and Brumbelow, K., (2009), "Statistical models for the analysis of water distribution system pipe break data", *Reliability Engineering & System Safety*, 94(2), 282-293, <https://doi.org/10.1016/j.res.2008.03.011>

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY) license.